

УДК 327(497.1:81)"1946/1952"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.3.sim.133-156>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 7. 1. 2023.

Прихваћен/Accepted: 15. 11. 2023.

Бојан СИМИЋ

Институт за новију историју Србије, Београд

smcbjn@yahoo.com

Бразил у политици социјалистичке Југославије (1946–1952)*

Апстракт: У раду се на основу примарних извора, релевантне литературе и штампе анализира место највеће државе јужно-америчког континента, Бразила, у политици социјалистичке Југославије. Као почетна година истраживања узета је 1946. када су поново успостављени дипломатски односи између две земље, а као завршна 1952. година када су дипломатска представништва подигнута на ранг амбасада и проширен трговински споразум. У чланку се разматра какав су утицај на билатералне односе имали хладноратовске поделе у свету, југословенско исељеништво у Бразилу и међусобна трговинска размена.

Кључне речи: Југославија, Бразил, Хладни рат, дипломатија, исељеништво, трговинска размена

У међуратном периоду Краљевина СХС/Југославија је имала своје конзуларно представништво у Бразилу, у Сао Паолу, од 1928. Оно је краткотрајно подигнуто на ниво Генералног конзулата током маја 1929. да би убрзо већ у јуну 1930. било укинута. Таква ситуација задржала се све до оснивања југословенског посланства у Рио де Жанеиру 1938.¹ Између две земље потписан је само трговински уговор 1932. који је био једини та-

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години бр. 451-03-47/2023-01/200016 од 3. 2. 2023.

1 Благоје Исаиловић, „Посланство Краљевине Југославије у Аргентини – Буенос Аирес 1928–1945 (историјска белешка)“, *Архив*, часопис Архива Југославије 1/2000, 76–77.

кав документ који је Југославија потписала са државама Јужне Америке у међуратном периоду.² Крајем тридесетих година увоз из Бразила износио је око 1,2% укупног увоза Краљевине Југославије.³ Након Другог светског рата две земље биле су у различитим фазама свог развитка: док се у ФНРЈ утврђивао једнопартијски систем на челу са КПЈ, Сједињене државе Бразила ушле су у демократску фазу након периода диктатуре.⁴ Обе земље су се у првим послератним годинама фокусирали на унутрашње проблеме и односе са великим силама, као и државама на сопственом континенту. На који начин и у којој мери је ту било места за односе са земљом различитог друштвеног уређења која је притом била и географски прилично удаљена, пробаћемо да укажемо на наредним страницама.

Односи између Југославије и Бразила у првим послератним годинама нису били у фокусу истраживача. Неколико информација о томе могу се пронаћи у литератури која се бави ширим темама као што су Југославија и несврстаност, југословенска политика у Латинској Америци и односи између Југославије и Аргентине у првој деценији након Другог светског рата.⁵ Један користан преглед дипломатских односа између Југославије и Бразила може се наћи у предговору каталога са изложбе „Београд–Бразилија. 80 година дипломатских односа“, чији је аутор Драган Богетић.⁶

-
- 2 Поред трговинског уговора са Бразилом потписаног у Београду 16. 5. 1932, за подручје целе Латинске Америке постојао је још Уговор о трговини и пловидби, са клаузулом највећег повлашћења потписан са Костариком у Вашингтону 4. 5. 1934. Borislav Juzbašić, „Pregled diplomatskih, političkih i drugih veza između Jugoslavije i zemalja Latinske Amerike“, *Naše teme*, 1966, 311, 318.
  - 3 *Informativni priručnik o Jugoslaviji*, novembar–decembar 1951, (Beograd: Direkcija za informacije pri vladi FNRJ, 1952), 102.
  - 4 У *Кембриџовим* издањима раздобље између 1945. и 1964. у историји Бразила назива се „либералном републиком“ и „демократским експериментом“. *The Cambridge History of Latin America. Volume IX. Brazil since 1930*, (New York: Cambridge University Press, 2008), 87–164; Boris Fausto, Sergio Fausto, *A Concise History of Brazil*, (New York: Cambridge University Press, 2014), 231–272.
  - 5 Alvin Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, (New Jersey: Princeton University Press, 1970), 93–103; Agustín Cosovschi, “Searching for Allies in America’s Backyard: Yugoslav Endeavors in Latin America in the Early Cold War”, *The International History Review* 2/2021, 281–296; Бојан Симић, *Југославија и Аргентина 1946–1955*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2021), 64, 70–71.
  - 6 *Београд–Бразилија. 80 година дипломатских односа. Belgrade–Brasilia. 80 years of diplomatic relations*. Каталог изложбе / Exhibition Catalogue, (Београд: Архив Југославије, 2019), 11–19.

Успостављање дипломатских односа између ФНРЈ и Бразила

Након Другог светског рата и промене власти у Југославији поставило се питање обнављања односа са другим државама. С обзиром да Јужна Америка није сматрана спољнополитичким приоритетом, са решавањем овог питања се отезало, што је производило и неке негативне последице. У лето 1946. Бразил је одбио да изда визу југословенском дипломати Хинку Распору, јер држава још није признала нову Југославију.⁷ Услед наведеног проблема, на јужноамерички континент пристигао је генерал-мајор Љубо Илић, некадашњи шпански борац и члан француског покрета отпора, чија је мисија имала за циљ успостављање односа са што више држава у овом делу света.⁸ Једина држава која је до тада званично признала ФНРЈ био је Уругвај који је декретом од 16. априла 1946. наставио односе са Југославијом. Први на Илићевој листи био је Бразил што је и конкретизовано 18. јула у писму којим су захтевани обнова дипломатских односа, отварање посланства и размена дипломатских представника. И заиста, већ 30. јула ФНРЈ је отворила посланство у Рију у чији су састав ушли: Хинко Распор, саветник посланства, Карл Жагар, трговински аташе, Лука Беламарић, секретар посланства, Ивица Хернштајн, саветник посланства и службеници Даница Чупић и Јован Ковачевић.⁹ С обзиром да је осим Бразила постојало још само посланство ФНРЈ у Буенос Ајресу, била је неопходна подела надлежности над другим јужноамеричким земљама. Тако је посланство у Рију било задужено за Колумбију и Еквадор, а заједно са Мексиком покривало је и Венецуелу.

У једном свом извештају Илић је јављао како је бразилска јавност била проиталијанска, али да се ситуација „нагло изменила“ у корист Југославије. Као прилог тој тврдњи наводио је и цитате из штампе која је пренела два Тањугова телеграма.¹⁰ „Оно што је за баћушку немогуће и

7 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСП), Политичка архива (ПА), година 1946, Јужна Америка, фасцикла 7, досије 4, сигнатура 8460, Телеграм Саве Косановића Министарству иностраних послова од 15. 7. 1946.

8 Више о мисији генерала Илића видети: Бојан Симић, „Социјалистичка Југославија и државе Јужне Америке (1946–1950) – успостављање дипломатских и економских односа“, *Токови историје* 2/2022, 75–80.

9 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 4, с. 9356, Писмо генерала Илића упућено бразилском Министарству иностраних послова од 18. 7. 1946.

10 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 4, с. 9881, Писмо генерала Илића упућено Министарству иностраних послова од 17. 8. 1946.

затворено, нама је приступачно“, писао је из Рија.¹¹ Ипак, показаће се да је Илићев оптимизам био претеран. Бразилска влада и тамошња јавност видели су у ФНРЈ државу која је у најмању руку била под утицајем СССР-а, што свакако није ишло у прилог пропагандној делатности посланства. С друге стране, југословенско посланство у Рију је на Бразил гледало као на државу под јаким утицајем САД-а, а некада се ишло далеко у тврдњама да је реч о земљи која је толико „војнички, политички и економски зависна“, да је у суштини представљала „америчку базу“. ¹² Победу Еурика Дутре (Eurico Gaspar Dutra)¹³ на председничким изборима 1945. дипломатски представници ФНРЈ окарактерисали су речима да је тиме „запечаћена дефинитивна политичка победа и доминација УСА у Бразилу“. ¹⁴ Сазнања су временом допуњавана, па је и слика постајала избалансирана на обе стране.

Посебан проблем за југословенске дипломате у Јужној Америци био је недостатак веза са Министарством иностраних послова у Београду. Иако је Лука Беламарић боравио од половине јула у Бразилу, никакав извештај од њега нити од генерала Илића, није стигао у престоницу ФНРЈ до краја септембра. Први помоћник министра Владимир Велебит ургирао је да се не чека да се заврши мисија, јер ће ствари „изгубити сваку актуалност“. ¹⁵ Генерал Илић се с друге стране жалио на недостатак шифре и курира. Такође, из документације МИП-а јасно је да је његово писмо које је било послато крајем августа, примљено тек половином октобра.

Један од резултата мисије генерала Илића био је и повратак 11.250.000 долара које је 18. марта 1941, дакле, непосредно пред немачки напад на Југославију, положила влада Цветковић-Мачек у *Банко де Брасил*. Бразилска страна изразила је спремност да наведени новац врати, а након одређене процедуре извршење те трансакције поверено је Народ-

---

11 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 12, с. 1241, Телеграм генерала Илића упућено Министарству иностраних послова од 28. 8. 1946, 2.

12 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 24, с. 13593, Телеграм трговинског аташеа Карла Жагара упућен Министарству иностраних послова од 11. 10. 1946, 1.

13 Еурико Дутра (1885–1974) био је председник Бразила од 1945. до 1950. а његова управа остала је позната по томе што је држави вратила уставну демократију.

14 ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 2, с. 4186, Сумарни преглед ситуације у земљама Јужне Америке од 9. 11. 1946.

15 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 12, с. 11373, Писмо првог помоћника министра иностраних послова В. Велебита упућено посланству у Рио де Жанеиру од 25. 9. 1946.

ној банци ФНРЈ и посланству у Рију.¹⁶ Како бисмо илустровали величину поменуте суме, нагласићемо да је тај износ био већи од укупног прихода оствареног од трговинске размене Југославије са Бразилом од 1946. до 1952. године.

До доласка првог југословенског посланика у Бразил Срећка Шиловића у децембру 1946. на челу посланства био је Хинко Распор. Шиловић је предао акредитиве председнику Бразила Еурику Дутри 14. јануара 1947, а с обзиром да Дутра није говорио стране језике, посебно га је обрадовала чињеница да је Шиловић одлично владао португалским због чега му је и лично пожелео добродошлицу.¹⁷ Наиме, он је у Бразилу боравио у периоду од 1913. до 1919. где је радио као лекар,¹⁸ а након ослобођења обављао је дужност министра народног здравља НР Хрватске. Када је Шиловић премештен у Мексико јануара 1948, у Бразил је пристигао доктор права Рајко Ђермановић који ће се се у Рију задржати око четири године.¹⁹

Иначе, именоване је прво објављено у бразилској штампи која се позивала на писање Танјуга, и то пре него што му је бразилска влада издала агреман, што је изазвало реакције домаће дипломатске службе. У писму Министарству иностраних послова Илић је коментарисао да је формализам протокола државе Јужне Америке „тако велики, да за европске појмове управо изгледа смешан. Осетљиви су и лако се увреде, ако се том формализму не прида она иста важност коју они сами придају“.²⁰

Бразил је за свог представника у Београду одредио књижевника Руја Коута (Ruy Ribeiro Couto) а он је добио агреман од Президијума Народне скупштине ФНРЈ 4. октобра 1946.²¹ Према информацијама којима је располагало Министарство иностраних послова ФНРЈ, он је окарак-

16 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 26, с. 14246, Телеграм помоћника министра Велебита упућен Посланству ФНРЈ у Рију од 3. 12. 1946.

17 ДАМСП, 1947, Бразил, ф. 17, д. 10, с. 4386, Извештај Министра др. Шиловића у вези доласка и учињених посјета од 22. 1. 1947.

18 ДАМСП, 1948, Бразил, ф. 22, д. 17, с. 48862, Општи подаци за наше службенике у Посланству ФНРЈ Рио де Жанеиро.

19 Рајко Ђермановић је рођен 1898. у Загребу, а школовао се у родном граду и Паризу где је докторирао. Специјалност му је била трговачко право, услед чега је учествовао у више преговора око склапања трговинског уговора са Бразилом. ДАМСП, 1947, Бразил, ф. 17, д. 10, с. 416922, Телеграм помоћника министра иностраних послова Владимира Велебита Министарству иностраних послова од 5. 9. 1947.

20 ДАМСП, 1947, Бразил, ф. 17, д. 18, с. 456, Писмо генерала Илића упућено Министарству иностраних послова од 21. 12. 1946. Такође видети: Симић, „Социјалистичка Југославија и државе Јужне Америке (1946–1950)“, 76–77.

21 Архив Југославије (АЈ), фонд 50, Президијум Народне скупштине, 17-302. За Коута се каже да је био други секретар у Вашингтону, опуномоћени министар у Лисабону

терисан као десничар повезан за бразилским интегралистима-фашистима. Посебно је наглашавано да су бразилски комунисти гласали против његовог наименовања управо због тих веза.²² Куото ће у Београду провести више од петнаест година што га сврстава у ред дипломата који су најдуже службовали у престоници Југославије. Током овог периода његови односи са властима били су пуни успона и падова, а његова активност се оцењивала од „веома корисна за интересе ФНРЈ“ до тога да се индиректно захтевала његова замена. Пре одласка је одликован Орденом Југословенске заставе са лентом и примљен од председника републике Јосипа Броза Тита који је том приликом истакао да Коута сматра „напола југословенским грађанином“.²³

Посланство ФНРЈ у Рију и југословенски исељеници у Бразилу

На основу бројних показатеља може се закључити да су крајем четрдесетих година за посланство ФНРЈ у Буенос Ајресу и нове југословенске власти односи са Аргентином имали приоритет у односу на Бразил. Док је посланство у Рију у почетку имало шест службеника, југословенско дипломатско представништво у Аргентини је само током 1950. упошљавало 24 члана партије.²⁴ Томе су, поред знатно бројнијег југословенског исељеништва у Аргентини (око 80.000), допринели и разгранатији трговински послови. У складу са тим био је и премештај трговинског аташеа Карла Жагара из Рија у Буенос Ајрес, свега неколико месеци након отварања посланства у Бразилу.²⁵ О малом броју чланова посланства сведочи и чињеница да је партијска организација у њему основана тек средином 1950, те да је бројала свега четири члана којима је руководио секретар посланства Лука Беламарић.²⁶

Подела рада у посланству током 1947. изгледала је тако што је посланик био задужен за политичке извештаје, секретар посланства за по-

---

и генерални конзул у Берну. Свршио је комерцијалну школу и Правни факултет, а био је члан Академије књижевности и дописни члан португалске Академије наука.

22 ДАМСП, 1948, Бразил, ф. 22, д. 17, с. 48862, Подаци о новом бразилијанском посланику у Београду Роберту Цуето-и.

23 АЈ, фонд 837, Кабинет председника републике, I-3-a/13-8; *Београд-Бразилија*, 12. Коута је примљен у вили у Ужичкој 30. 4. 1963. За опроштајни поклон тражио је Брозову фотографију са потписом што му је и даровано.

24 Симић, *Југославија и Аргентина*, 77.

25 ДАМСП, ПА, 1947, Бразил, ф. 17, д. 18, с. 47148, Трговинске везе са Јужном Америком.

26 Слободан Селинић, *Партија и дипломатија у Југославији 1945–1952*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2013), 141.

литичке и економске, пропаганду, исељеништво и примање странака, док су остали службеници покривали рачуноводство, послове око пасоша, кореспонденцију на страним језицима и шифру.²⁷ На територији Бразила након Другог светског рата није било конзулата, па је посланство обављало и те послове. Такво стање продужило се и поред честих апела на одговорне у МИП-у све до 1955, када је коначно отворен конзулат у Сао Паолу.

Функционисање посланства ФНРЈ у Рио де Жанеиру крајем четрдесетих година било је далеко од очекиваног и планираног. Почетком 1948. само посланство писало је у годишњем извештају за претходну годину како није било „сигуран ослонац“ Министарству иностраних послова и како низ задатака „није ријешено или је ријешено дјеломично“. Слаби резултати били су видљиви на свим пољима: од „скупеног“ односа са бразилским властима, површног контакта са колонијом, до неуспешног рада на склапању трговинског уговора.²⁸

Неповерење бразилских власти према ФНРЈ осетило се и кроз њен однос према југословенском посланству у Рију. Разне провокације са „сумњивим типовима“ који су покушавали да оставе утисак да су агенти СССР-а, као и повремени полицијски надзор над посланством на то су јасно указивали. У пролеће 1948. бразилски полицијски органи су били убеђени да је посланство ФНРЈ у Бразилу извршни орган Коминформа, не само за ову земљу, већ и целу Јужну Америку, те да обавља послове некадашње совјетске амбасаде.²⁹

Посланство је превасходно било задужено за праћење ситуације у Бразилу и извештавање Министарства спољних послова о томе. Писани су годишњи, шестомесечни и тромесечни извештаји, а о важним догађајима и проблемима се извештавало одмах. Поред унутрашње и спољне политике државе-домаћина, службеници посланства ФНРЈ су посебно пратили рад Бразилске комунистичке партије (Partido Comunista do Brasil) као потенцијалног савезника. Та могућност дефинитивно је отпала после Резолуције Информбироа када је бразилска партија чврсто стала на позиције Коминформа и осудила КПЈ. Тај непријатељски став задржао се и почетком педесетих година.

Једна од најважнијих функција посланства био је однос са исељеницима пореклом из Југославије. О броју југословенских исељеника у Бра-

27 ДАМСП, ПА, 1948, Бразил, ф. 22, д. 10, с. 48776, Годишњи извештај Посланства, 1.

28 Исто, 2-3.

29 ДАМСП, ПА, 1948, Бразил, ф. 22, д. 10, с. 417221, Провокација и полицијски надзор над овим Посланством од 29. 4. 1948.

зилу након Другог светског рата постоје различити подаци. Према евиденцији Исељеничког комесаријата у Загребу, закључно са 1939, у Бразилу је живело 50.000 људи пореклом из Југославије.³⁰ У поређењу са званичним бразилским подацима и оним са којима је располагало посланство ФНРЈ у Рију, ова цифра била је вишеструко увећана. Званични попис у Бразилу након Другог светског рата говорио је о нешто мање од 10.000 Југословена у земљи. Посланство је у својој анализи тврдило да су од наведене цифре око 6.000 заправо Мађари који су дошли са територије Југославије, а да се само око 2.300 Хрвата, Словенаца и „где који“ Србин могу стварно сматрати југословенским држављанима.³¹ У једном каснијем извештају наводи се око 400 Мађара који се сматрају Југословенима, али се у њему укупан број југословенских исељеника заокружује на 2.500.³²

Један од највећих проблема у деловању посланства у Рију била је управо чињеница да се огромна већина југословенских исељеника налазила удаљена око 500 km, на територији града Сао Паола. С једне стране, исељеницима је било скупо да путују до престонице, а посете чланова посланства нису биле ни честе, нити довољно дуге. Посланик Шиловић је прву посету начинио тек шест месеци након свог доласка у Бразил. Иако је она трајала свега пет дана, ипак је послужила посланству да се из прве руке упозна са стањем у колонији и њиховим проблемима.

Отежавајућа околност за окупљање исељеника у Бразилу била је недостатак класичних емигрантских удружења, као што је то био случај са Аргентином али и неким другим јужноамеричким земљама. Томе је препрека било понашање бразилских власти које нису желеле удружења са националним предзнаком раније домовине, већ су радије стремиле бржој асимилацији придошлица. Тако су правила организације Републиканско југословенско удружење дуго и безуспешно чекала на одобрење, што је био јасан знак да су бразилске власти такво удружење сматрале непожељним.³³ Ретки исељеници који су путовали у Југославију били су по повратку саслушавани не би ли се сазнало да ли су добијали инструкције за деловање по повратку у Бразил, што се пре свега односило на ши-

30 Marjanka Varžić, „Naši iseljenici u zemljama Južne Amerike“, *Naše teme*, Zagreb 1966, 298.

31 ДАМСП, ПА, 1949, Бразил, ф. 14, д. 9, с. 47675, Годишњи конзуларни извештај од 7. 12. 1948, 5.

32 ДАМСП, ПА, 1950, Бразил, ф. 11, д. 15, с. 42006, О нашим и осталим исељеницима од 29. 10. 1949, 1.

33 ДАМСП, ПА, 1947, Бразил, ф. 17, д. 13, с. 413520, Посјета нашој колонији у Сао Паоло од 12. 6. 1947, 1.

ређе комунистичких идеја.³⁴ Случај исељеника Франка Мирошевића који је крајем 1946. боравио у Београду на Свесловенском конгресу посебно је илустративан у том смислу. Он је приликом боравка у ФНРЈ дао изјаву партијском листу *Борба* у коме је говорио о животу исељеника у Бразилу и тешкоћама око оснивања исељеничког удружења.³⁵

Организација која је крајем четрдесетих година окупљала највише југословенских исељеника у Бразилу био је Југословенски комитет Црвеног крста (*Comite Jugoslavo do Socorro as Vitimas da Guerra*) који је функционисао као огранак бразилског Црвеног крста од кога је и био контролисан. Главна функција ове организације била је прикупљање помоћи пострадалима у рату у Југославији, пре свега ратној сирочади. Према информацијама које је преносила југословенска штампа, удружење је у периоду од 1946. до 1948. упутило робу у вредности од три милиона динара, од чега одеће у вредности од преко два милиона, 550.000 санитарског материјала и обуће у вредности око 150.000 динара.³⁶ Иако је била знатна, ова помоћ је заостајала у односу на вредност коју су у истом периоду упутили исељеници из Аргентине (13.213.000 динара) и Чилеа (5.203.000).³⁷ Ипак, с обзиром на малобројност југословенског исељеништва у Бразилу и њихову материјалну ситуацију у поређењу са те две земље, ово се може сматрати великим доприносом. Председница југословенског комитета у Бразилу била је агилна Јозефина Кадунц, пореклом из Словеније, која је уживала поверење колоније.

Постојало је још и словеначко удружење „Наш дом“ које је такође било пријављено као бразилска организација. Током 1948. оно је званично забрањено о чему су известиле и службене новине. Претпоставка посланства била је да се то десило због уверења да су руководство организације чинили „прокомунистички елементи“.³⁸ Исељеници су покушали да променом имена и стављањем у руководство млађих кадрова рођених у Бразилу спрече њено потпуно гашење, али та иницијатива није имала много успеха.

34 ДАМСП, ПА, 1948, Бразил, ф. 22, д. 4, с. 42392, Посјет нашој колонији у Сан Паоло пригодом 29 новембра, од 15. 12. 1947.

35 *Борба*, 3. 12. 1946, 2.

36 *Борба*, 13. 7. 1949, 3.

37 Vesela Šegvić, *Povratak jugoslovenske ekonomske emiracije 1945-1951*, (Beograd: Rad, 1953), 64.

38 ДАМСП, ПА, 1949, Бразил, ф. 14, д. 9, с. 47675, Годишњи конзуларни извештај од 7. 12. 1948, 6.

Један од задатака посланства у Рију, као и оног у Буенос Ајресу, био је рад на репатријацији. У ту сврху влада ФНРЈ прибавила је два прекоокенска брода названа „Партизанка“ и „Радник“. Врхунац тог процеса десио се током 1948. када су из Јужне Америке у пет наврата превожени исељеници.³⁹ Од поменутих, трећи транспорт био је фокусиран на Бразил. Брод је кренуо из Буенос Ајреса и Сантоса крајем јула 1948. и имао је 644 исељеника, од којих 601 из Бразила и 43 из Аргентине.⁴⁰ Од 644 пристигла повратника њих 74 су отишли својим кућама, јер се радило углавном о старијим људима нарушеног здравља. Од осталих, највише је било текстилаца – 131 и механичара – 25, док су други припадали различитим занимањима. Преко половине повратника из трећег транспорта „Партизанком“, њих 381, било је пореклом из Блата и 109 из Веле Луке са острва Корчула. Приликом анализе пута примећено је да је одржано превише предавања која нису „актуелна за време путовања“, јер се ради о „тешким темама“ које није могуће објаснити у кратким предавањима. То се нарочито односило на повратнике који „три дана болују од морске болести и леже по палубама, као снопље покошеног жита“. Проблем је настајао и приликом конверзије новца, јер су повратници у Јужној Америци куповали доларе, што их је коштало у динарима око 60 до 70, а касније при повратку у Југославију ти долари су им откупљивани по цени од 50 динара, колико је тада износио међународни курс динара. То је, логично, изазвало незадовољство.⁴¹

Што се тиче социјалног састава повратника, углавном су то били сиромашни радници текстилне индустрије о чему говори податак да је чак 79% њих путовало бесплатно.⁴² Према званичној статистици ФНРЈ, из Бразила се након Другог светског рата, закључно са 1951. годином, вратило укупно 678 особа. То је готово три пута мање од повратника из Аргентине (1.748), али имајући у виду да је број југословенских исељеника у Аргенини вишеструко премашивао број оних у Бразилу, можемо закључи-

39 Више о репатријацији из Аргентине и Јужне Америке након Другог светског рата видети: Војан Симић, „Dug put kući – povratak jugoslavenskih iseljenika iz Argentine 1946–1951“, *Časopis za suvremenu povijest* 3/2020, 791–812.

40 ДАМСП, ПА, 1949, Аргентина, ф. 6, д. 9, с. 49700, Реферат о југословенским исељеницима у Јужној Америци, 17.

41 АЈ, фонд 25, Министарство рада ФНРЈ, фасцикла 66, Извјештај Министарству рада о Трећој групи повратника из Јужно-Америчких држава, 1. Такође видети: Симић, *Југославија и Аргентина*, 156–157.

42 ДАМСП, ПА, 1948, Бразил, ф. 22, д. 10, с. 487716, Извјештај о стању нашег исељеништва у С. Паоло и о репатријацији од 27. 9. 1948, 2.

ти да је проценат оних који су се вратили у односу на укупан број исељеника био већи.⁴³ Као што се може уочити, највећи број исељеника који су се вратили из Бразила стигао је управо „Партизанком“ у лето 1948. Занимљиво је рећи да је, по званичним подацима, од тада пристиглих у наредне две године кренуло назад у Бразил укупно 25 особа, односно, пет породица.⁴⁴ Разлога за реемиграцију било је више, од незадовољства затеченим стањем у Југославији, до тога да су чланови исте породице имали различита држављанства (југословенско или неко од јужноамеричких држава), што је доводило до промене одлука о боравишту.

Бразилско посланство у Београду у више наврата је реаговало на одбијање да се заинтересовани пусте из ФНРЈ, односно, због замене бразилских пасоша југословенским, што се десило приликом повратка „Партизанке“ у Југославију. Бразилске дипломате тражиле су излазне визе за 39 грађана, а добили су само за двоје.⁴⁵ Слично је било и са повратницима који су желели да се врате у Аргентину, па и ту бележимо више интервенција од стране посланства и достављање листа лица за која су тражене дозволе за повратак.⁴⁶ Наведени проблеми додатно су допринели да више не буде озбиљније акције око репатријације - готово комплетна репатријација из Бразила завршена је у једном маху, о чему сведочи податак да су се у току целе 1949. вратиле свега две особе и то о сопственом трошку.⁴⁷ Јасно је да су две државе по питању југословенских исељеника имале различите интересе. Југославија је желела да се што више радно способних лица врати у земљу и укључи у обнову социјалистичке државе. Са друге стране, Бразил је спроводио политику асимилације према свим придошлицама у жељи да их задржи у земљи, што је у сваком тренутку могло погоршати међудржавне односе, због чега су обе стране правиле одређене уступке и компромисе.

Посебан проблем за посланство ФНРЈ у Рију био је везан за политичку емиграцију, односно за усташку и мањим делом четничку која је након Другог светског рата пристигла у Бразил. У односу на Аргенти-

43 Šegvić, *Povratak jugoslovenske ekonomske emigracije 1945-1951*, 16.

44 *Isto*, 63.

45 ДАМСП, ПА, 1951, Бразил, ф. 11, д. 36, с. 41045, Забелешка у вези с питањем издавања наших излазних виза за Бразилију и Аргентину 1 од 6. 5. 1951.

46 ДАМСП, ПА, 1949, Аргентина, ф. 6, д. 3. С. 41613, Поновни повратак у Аргентину неких исељеника-повратника. Такође видети: Симић, *Југославија и Аргентина*, 164.

47 ДАМСП, ПА, 1950, Бразил, ф. 11, д. 11, с. 414569, Годишњи конзуларни извештај, 2.

ну тај број није био велики,⁴⁸ па се по званичним подацима до краја септембра 1948. уселило 480 Југословена од којих је њих десетак од посланства било истакнуто као „најактивније“ у деловању против ФНРЈ.⁴⁹ Током 1947. и почетком 1948. преко посланства у Рију безуспешно је захтевано изручење Еда Булата, некадашњег министра у Павелићевој влади и посланика НДХ у Румунији. У једном тренутку, он је био чак и ухапшен, али је убрзо пуштен.⁵⁰ Као и у већини јужноамеричких држава, процедура се у сличним случајевима углавном сводила на следеће: када би посланство регистровало улазак познатог припадника снага које су током рата биле на противничкој страни, оно би достављало доказни материјал и евентуалне оптужнице Министарству иностраних послова земље-домаћина. Резултат је био скроман - осим повремених обећања да ће се случајеви размотрити, ништа конкретно није урађено. Отежавајућа околност била је та што Југославија није имала никакву правну конвенцију са Бразилом којом би се регулисало питање екстрадиције. У разговору који је посланик Ђермановић водио у јуну 1949. са вршиоцем дужности министра спољних послова Бразила Фреиташ Валеом (Cyro de Freitas Valle), добио је одговор да Бразил нема закон против крајње деснице и да „легално не могу предузети ништа“.⁵¹ Број политичких емиграната порастао је почетком педесетих година, али је он и даље у односу на онај у Аргентини био мали а њихов значај мањи.

Можемо закључити да је рад посланства са исељеницима био слаб делом и због објективних разлога (удаљеност од колоније, недостатак особља), а да се он често сводио на прославу 29. новембра и штампање билтена. Обиласци колоније били су ретки, а дешавало се да прође и више од шест месеци без посете представника посланства. Питање конзулата у Сао Паолу које се константно постављало од 1949. није решено ни брзо ни лако. Од 1951. као кандидат за конзула фигурирао је инжењер Антон Кадунц из Сао Паола који је већ десетак година имао бразилски

---

48 У Аргентину се након Другог светског рата према неким подацима уселило око 13.000 усташа и 2.000 четника: Bogdan Krizman, *Pavelić u bjelostvju*, (Zagreb: Globus, 1986), 223, fn. 2.

49 ДАМСП, ПА, 1949, Бразил, ф. 14, д. 9, с. 48469, Извјештај о ратним избјеглицама од 25. 11. 1949, 5, 9.

50 ДАМСП, ПА, 1947, Бразил, ф. 17, д. 22, с. 44971, Писмо начелника Одељења за међународне организације Леа Матеса упућено посланству ФНРЈ у Рио де Жанеиру од 22. 3. 1947; ДАСМП, ПА, 194, Бразил, ф. 14, д. 9, с. 47675, Годишњи конзуларни извештај од 27. 12. 1948, 7.

51 ДАМСП, ПА, 1949, Бразил, ф. 14, д. 3, с. 413002, Извештај посланика Рајка Ђермановића упућен Министарству иностраних послова од 9. 6. 1949.

пасош, али се он под недовољно јасним околностима повукао. У незваничним разговорима помињао се страх од превеликих трошкова, као и бојазан да ће му „већ сутра испред куће стајати полицијски агент“.⁵² До краја посматраног периода опстали су проблеми као што су непостојање једног удружења које би окупљало исељенике у Бразилу, слаб контакт са представништвом ФНРЈ у Рију и генерално лоша финансијска ситуација већине исељеника.⁵³ Као што смо напоменули, конзулат у Сао Паолу почеће са радом тек у пролеће 1955.

ФНРЈ и Бразил на путу унапређења односа

Анализом доступне архивске грађе јасно се може уочити да је друга половина 1949. године прекретница у односима две земље. Према писању посланика Ђермановића, Бразил је тада из „напето-хладног односа“ прешао у „односе пријатељске наклоњености [...] из основа промењене“.⁵⁴ Као последица тога, успостављена је сарадња између две дипломатије, као и сарадња посланства ФНРЈ и бразилског Министарства иностраних послова. Спољна манифестација тог заокрета у политици била је подршка Југославији октобра 1949. избору за несталног члана Савета безбедности УН која је стигла од скоро свих држава Латинске Америке на челу са Бразилом.⁵⁵ Чак је била очигледна и активна улога бразилске дипломатије у прикупљању тих гласова. Наредни знак промене био је потписивање трговинског уговора око кога су преговори трајали скоро две године. Споразум је закључен на 2,7 милиона долара размене на обе стране, а није била предвиђена ратификација од стране парламента, што је била повластица коју је до тада добила само Португалија.⁵⁶

52 ДАМСП, ПА, 1951, Бразил, ф. 11, д. 11, с. 48444, Отварање каријерних конзулата у Перу и Венезуели и почасног конзулата у Сао Паоло (Бразилија) од 9. 4. 1951; ДАМСП, ПА, 1952, Бразил, ф. 11, д. 18, с. 45007, Писмо отправника послова амбасаде у Рију Спасана Јовановића упућен Министарству иностраних послова од 24. 3. 1952.

53 ДАМСП, ПА, 1952, Бразил, ф. 11, д. 25, с. 414315, Извештај о посети нашој колонији у Сан Паулу од 5. 8. 1952, 4.

54 ДАМСП, ПА, 1950, Бразил, ф. 11, д. 7, с. 42040, Тромесечни извештај октобар-децембар 1949, 10–11.

55 Први пут Југославија је изабрана за несталног члана Савета безбедности са мандатом од 1. 1. 1950. до 31. 10. 1951, док је поново изабрана на седници 20. 12. 1955. Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*, (Beograd: Službeni glasnik SRJ, 2000), 269.

56 ДАМСП, ПА, 1950, Бразил, ф. 11, д. 7, с. 42040, Тромесечни извештај октобар-децембар 1949, 11.

Шта је навело Бразил на промену става према Југославији и шта је ФНРЈ видела као могућност која се тиме отворила? Без много дилеме, реч је о раскиду Југославије са СССР-ом и земљама под њеним утицајем након сукоба отвореног Првом резолуцијом ИБ-а 1948. године. С једне стране, јасан утицај САД-а на бразилску спољну политику, а с друге и податак да је држава 1947. прекинула дипломатске односе са СССР-ом. Колико је неповерење владало према првој земљи социјализма говори и податак да је од 1917. па до 1961. Бразил са њом одржавао дипломатске односе само 31 месец и то у периоду непосредно након Другог светског рата.⁵⁷ Дакле, Бразил је такође желео да одигра своју улогу у подршци Југославији током њеног дистанцирања од СССР-а.

Након гласања у УН-у изгледало је да је Бразил централна земља Латинске Америке и да има јасан утицај на 20 гласова које те земље имају у овој организацији. То је за ФНРЈ био мотив да уложи додатни напор за поправљање односа, што се посебно односило на период од 1951. када је Жетулио Варгас (Getúlio Vargas)⁵⁸ поново преузео председничку функцију и показао жељу за већом независношћу од САД-а (одуговлачење потписа на војни споразум, отпор страном привредној доминацији у земљи, покушаји самосталног иступања на међународној сцени), у чему је дипломатија ФНРЈ видела своју шансу. Дакле, Бразил је био пожељнији партнер како је његова политика била сличнија оној коју је југословенско руководство желело да води. Економски интереси у Бразилу ни пре тога нису били упитни. С једне стране, Југославија је покушала да пласира цемент а с друге стране да увезе пре свега памук, кафу и какао.

Поље на коме је сарадња између две земље доживела највећи успон била је трговинска размена. Преговори са Бразилом окончани су потписивањем Трговинског споразума 25. фебруара 1950. године. Југославија је добила и кредит од милион долара. Споразум је предвиђен на годину дана, али се продужавао уколико га ниједна од страна не би отказала. Посланик Ђермановић са поносом је јављао да је Југославија „прва закључила споразум испред дванаест земаља с којима Бразилија стоји већ дуго вре-

57 Више о томе: Stanley E. Hilton, *Brazil and the Soviet Challenge 1917–1947*, (Austin: University of Texas Press, 1991).

58 Жетулио Варгас (1882–1954), правник и политичар, једна од најзначајнијих личности Бразила у двадесетом веку. Био је председник у два наврата (1930–1945. и 1951–1954). Док је значајан део првог мандата био диктатор, поново је дошао на власт демократским путем. Тај мандат није довршио, јер је под притиском извршио самоубиство.

мена у преговорима⁵⁹. Вредност уговора била је 2.730.000 долара на свакој страни, при чему је више од половине југословенског извоза отпадало на цемент, док се слично може рећи за памук са бразилске стране.⁶⁰ О 1950. као години значајног пораста интересовања за трговинску размену са земљама Јужне Америке сведочи и детаљан извештај који је по изричитој жељи Јосипа Броза саставио Рајко Ђермановић. У њему се говори о економским потенцијалима Латинске Америке, као и учешћу страног капитала у привредама тих земаља.⁶¹ Јасно је да је део тог интереса потицао и од тога што је ФНРЈ била под економском блокадом СССР-а и земаља Источног блока, те и била принуђена да тражи нова тржишта.

Током 1951. размена је била за 50% већа него претходне године. Као проблем наметнуо се мањак производа из југословенске понуде и пре свега тешкоће са квалитетом цемента који је нуђен. Након седам анализа показало се да је цемент из Југославије испод бразилских норми.⁶² Наведено је довело до привремене блокаде увоза овог артикла који је чинио више од 50% са југословенске листе (2.100.000 долара од предвиђених 4.000.000 извоза). Та чињеница довела је до дисбаланса, па је ФНРЈ више увозила из Бразила него што је извозила. Нови трговински и платни споразум потписан је 11. јуна 1952, а укупна размена подигнута је на 4,5 милиона долара на свакој страни. ФНРЈ је увозила пре свега кожу, кафу, какао и биљно уље, а извозила цемент, олово, цинк, хемијске производе и метале. Споразум су потписали министар иностраних послова да Фонтоура (João Neves de Fontoura) и амбасадор Иван Вејвода. Југословенски представник је нагласио да је трговински споразум „још један доказ узајамних пријатељских односа“.⁶³ Уговори из области економије довели су до константног повећања размене, па је тако средином педесетих година Бразил имао удео од 3,06% у увозу а чак 5,79% у југословенском извозу, оставивши далеко иза себе некадашњег главног партнера ФНРЈ у Јужној Америци – Аргентину (0,66% у увозу и 1,06% у југословенском извозу).⁶⁴

59 ДАМСП, ПА, 1950, Бразил, ф. 11, д. 9, с. 42908, Телеграм посланика Ђермановића упућен Министарству иностраних послова од 25. 2. 1950.

60 ДАМСП, ПА, 1951, Бразил, ф. 11, д. 18, с. 414505, Листе А“ и „Листе Б, од 11. 6. 1951.

61 АЈ, фонд 836, Кабинет маршала Југославије, I-3-с/17, Извештај о страним капиталима у Латинској Америци, од 23. 12. 1950.

62 ДАМСП, ПА, 1951, Бразил, ф. 11, д. 17, с. 4321, Шифровано писмо посланика Ђермановића упућено Министарству иностраних послова од 6. 1. 1951, 1.

63 *Политика*, 13. 6. 1952, 3.

64 *Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije za 1955 godinu*, (Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1956), 16-17.

Посета Кафе Фиља Југославији августа 1951.

Једна од најзначајних епизода у билатералним односима у првим годинама након Другог светског рата је била посета потпредседника Бразила Кафе Фиља Југославији августа 1951.⁶⁵ Чланови делегације, поред личног секретара, били су и бразилски новинари задужени за извештавање домаће јавности са путовања. Неопходно је нагласити да је Југославија била једна од станица турнеје која је поред Европе обухватала и Блиски Исток. Пре ФНРЈ, Кафе Фиљо је посетио Норвешку, Шведску и Швајцарску, а након Београда упутио се у Атину, док је за касније предвиђен обилазак Турске, Либана, Израела, Италије, Француске и Португалије.

Фиљо је прво допутовао у Љубљану 22. августа, а на Бледу га је примио тадашњи председник владе ФНРЈ Јосип Броз. Пријему се придружио и посланик Коуто, док је са југословенске стране био присутан потпредседник савезне владе и министар иностраних послова Едвард Кардељ. Обе стране сагласиле су се о неопходности одржавања што бољих односа и проширења економске сарадње. Броз је посебно потенцирао сарадњу у Уједињеним нацијама по питању развитака недовољно развијених земаља, као и борбе за очување независности и мира у свету. Такође, навео је како је најбоље када се страни државници лично увере у потенцијале и оно што је последњих година остварено у Југославији. Фиљо је са своје стране приметио одређене сличности између земаља по питању напора који се чине да се земља економски развије и ојача.⁶⁶ Пријему су присуствовали шефови страних дипломатских представништава у Југославији, као и бројни југословенски функционери.

Кафе Фиљо је боравак у Југославији наставио у Сплиту, а након тога у Трогиру. Том приликом обишао је неколико фабрика и Диоклецијанову палату, а посета је завршена у Београду где је Фиљо одликован Орденом Југословенске заставе првог реда који му је уручио у име Президијума Народне скупштине њен потпредседник Моша Пијаде. Тим поводом, он је изјавио да одликовање „није израз само великих симпа-

65 Жао Кафе Фиљо (1899–1970) завршио је Правни факултет и бавио се новинарством пре уласка у политику. Као противник Варгасове диктатуре био је у интернацији. Након његовог пада 1945. као члан Социјалистичке партије изабран је за федералног посланика. Потпредседник Бразила био је од 1951. до 1954, а онда након самоубиства Варгаса кратко и председник државе. Последње године живота провео је као саветник у једној локалној провинцији.

66 АЈ, 836, I-2-a/14, Пријем председника републике Бразила Жао Кафе Фиља код маршала Тита, Блед, 21. VIII 1951 (јасно је да се ради о грешци и да је у питању потпредседник Бразила, прим. Б. С). Такође видети *Београд-Бразилија*, 13.

тија Југославије према господину Кафе Фиљу и према народу Бразилије него и израз жеље за даљим зближењем и даљом економском и културном сарадњом између две земље и још један корак ка учвршћењу међународне сарадње и мира у свету“. Одликовани се захвалили изјављујући како Југославија ужива „велико поштовање у демократском свету“. ⁶⁷ На крају посете Фиљо је положио венац на Гроб незнаног јунака на Авали.

Партијски лист *Борба* је извештаје о посети потпредседника Бразила Југославији објављивао на својим првим странама. Приликом најаве његовог боравка истакнуто је да ће разгледати „индустрију и природне лепоте“ Словеније и Далмације, а да ће на крају посетити и Београд. ⁶⁸ Извештавање *Борбе* темељило се пре свега на вестима Танјуга из којих је јасно провејавала жеља за ближом сарадњом између две државе, пре свега на пољу трговинске размене. Са конференције за штампу коју је Кафе Фиљо одржао пред домаћим и страним новинарима у Београду посебно су истакнути његови закључци да југословенски напори за економску реорганизацију и индустријализацију земље изазивају „изванредне симпатије“, као и његов утисак да је „маршал Тито велика личност“. ⁶⁹

Сумирајући посету потпредседника Бразила Југославији службеник Министарства спољних послова Лео Матес записао је да је општи утисак како је Кафе Фиљо био „врло задовољан својом посетом и пријемом код нас“. ⁷⁰ То је донекле потврдио и сам потпредседник Бразила који је након повратка у домовину написао телеграм председнику владе ФНРЈ на португалском језику, наводећи како је током турнеје обишао многе земље, али да посебно драга сећања носи из Југославије. ⁷¹ У анализи Министарства иностраних послова коју је одобрио Вељко Влаховић наводи се како је „посета много користила нарочито популаризацији наше земље у Бразилији и разбијању предрасуда у појединим круговима бразилијанског друштва формираних раније“. ⁷² Иако ова посета није резултирала никаквим конкретним договорима она је симболично представљала до-

67 *Борба*, 23. 8. 1951, 1.

68 *Борба*, 20. 8. 1951, 1.

69 *Борба*, 23. 8. 1951, 1.

70 АЈ, 836, I-2-a/14, Писмо Леа Матеса испред Трећег одељења Министарства иностраних послова упућено Посланству ФНРЈ у Рију 1. 9. 1951.

71 АЈ, 836, I-2-a/14, Телеграм потпредседника Бразила Кафе Фиља упућен председнику владе Југославије Јосипу Броз упућен 17. 9. 1951.

72 ДАМСП, ПА, 1952, Бразил, ф. 11, д. 2, с. 41033, Извештај Министарства иностраних послова упућен Посланству ФНРЈ у Рио де Жанеиру од 24. 1. 1952, 6.

каз напретка у међудржавним односима између Југославије и Бразила у наредним годинама.

*Подизање дипломатских представништава
на ранг амбасада (1952)*

Иницијатива за подизање посланства на ранг амбасаде појавила се већ током 1948. када је посланик Ђермановић указао на то Министарству иностраних послова. Његов предлог је одбачен, а начелник МИП-а Срђа Прица рекао је да је то питање у тесној вези са ставом конкретне земље „у међународном политичком животу, као и са њиховом унутрашњом политиком“.⁷³ Посланство је сличан захтев поновило и у годишњем извештају за 1949. Овога пута, то је имало више смисла због поправљања међусобних односа који су уследили крајем исте године. Ђермановић је, поред важности Латинске Америке и Бразила и указане подршке у УН, као разлог наводио и „таштину њиховог менталитета“.⁷⁴ Коначан договор постигнут је током 1951. године. У октобру је посланик Коуто посетио Министарство иностраних послова у Београду и предао *aide-memoire* којим је потврдио принципијални пристанак Бразила, а договорен је и датум када је требало да се публикује званични коминике.⁷⁵

Почетком марта 1952. штампа је обнародовала да је дошло до подизања представништва на ранг амбасаде декретом председника републике Бразил са даном 6. марта.⁷⁶ Претходно је одлазећи југословенски посланик у Бразилу Рајко Ђермановић одликован највећим цивилним одликовањем те земље.⁷⁷ Место амбасадора преузео је дотадашњи помоћник министра иностраних послова Иван Вејвода.⁷⁸ По доласку у Рио, Вејвода је јавио да је његово именоване добило „одличан“ публицитет а тон којим је бразилска штампа писала оценио је као „позитиван и добронамеран са симпатијама за Југославију“, те да толико пажње није

73 ДАМСП, ПА, 1948, Бразил, ф. 22, д. 16, с. 426076, Подизање претставништва у Рио и Баиресу на ранг Амбасаде од 18. 10. 1948.

74 ДАМСП, ПА, 1950, Бразил, ф. 11, д. 11, с. 42041, Годишњи извештај од 31. 12. 1949, 12.

75 АЈ, 836, I-3-b/95, О разговору помоћника министра друга Вејводе са г. Цоуто-ом, послаником Бразилије на дан 19 октобра 1951.

76 *Политика*, 7. 3. 1952, 1.

77 *Политика*, 8. 2. 1952, 2.

78 Иван Вејвода (1911–1991) студирао је архитектуру у Прагу од 1930 до 1936. Учесник НОБ-а, а после рата био директор агенције Танјуг (1947–1950). Ранг амбасадора имао је од 1949. Помоћник министра био је од 5. јануара 1950. Касније је био амбасадор у Чехословачкој, Великој Британији, Италији и Француској.

поклоњено ни доласку енглеског амбасадора.⁷⁹ Тиме је у Бразилу отворена прва југословенска амбасада на територији Јужне Америке, а друга у целој Латинској Америци, после Мексика, где је југословенски амбасадор акредитован још 1948.

С друге стране, Рибейро Коуту наставио је своју мисију у Београду, овога пута као амбасадор. У бразилском Сенату добио је подршку 43 сенатора, док је свега осам њих било против. Ово се могло сматрати његовим личним успехом, јер је истог дана за новог амбасадора у САД-у гласало свега 29 сенатора. С обзиром да је гласање било тајно, није се могло прецизно утврдити ко је гласао против.⁸⁰ Приликом предаје нових акредитива Коуту је нагласио како је током његовог петогодишњег боравка у земљи Југославија пролазила „каткад кроз врло тешке ситуације“, мислећи превасходно на кризу односа са СССР-ом и Источним блоком, а да се Бразил поноси што је био међу онима који су „још у тим приликама дали доказе своје солидарности“. У свом одговору, председник Президијума Народне Скупштине Иван Рибар подвукао је „традиционално пријатељство које повезује два народа“.⁸¹

Као један од знакова напретка у односима две државе и подизања значаја Бразила за југословенску страну говори и слање новинара Јаше Алмулија током 1952. као дописника Танјуга и *Политике* у Рио, ради појачања пропагандне делатности.⁸² У интервјуу који је направио са министром иностраних послова Бразила Невешом да Фонтоуром наглашено је како су односи две земље „односи слоге, пријатељства и поверења“.⁸³ У исто време, из Бразила је пристигао новинар високотиражног листа *O Cruzeiro* Лусијано Карнеиро са задатком да интервјуише маршала Југославије. Са собом је понео „писмо препоруке“ од потпредседника Бразила Кафе Фиља. У дугачком интервјуу у коме је Броз одговарао на бројна питања везана за унутрашњу и спољну политику ФНРЈ, на крају је закључио да је сâмо подизање дипломатских представништава на ниво амбасада доказ побољшања међусобних односа две државе, као и да не

79 ДАМСП, ПА, 1952, Бразил, ф. 11, д. 15, с. 45786, Шифровано писмо амбасадора Вејводе упућено Министарству иностраних послова од 16. 4. 1952, 1-2.

80 ДАМСП, ПА, 1952, Бразил, ф. 11, д. 17, с. 45548, Телеграм амбасадора Вејводе упућен Министарству иностраних послова од 25. 4. 1952.

81 *Политика*, 29. 5. 1952, 3.

82 Јаша Алмули (1918-2013) био је новинар, публициста и председник Јеврејске општине у Београду (1989-1992). У Бразилу је службовао од 1952. до 1956.

83 ДАМСП, ПА, 1952, Бразил, ф. 11, д. 25, с. 414315, 11. Фонтоура је од стране амбасаде ФНРЈ означен као амерички човек у бразилској влади.

постоје „никакви елементи“ који би спречавали продубљивање односа на свим другим пољима.⁸⁴ То, иначе, није био једини израз благонаклоности потпредседника Бразила. Наиме, он је послао посебан поклон за шездесети рођендан маршалу Југославије на чему му је овај захвалио личним писмом које је Кафе Фиљу уручио амбасадор Вејвода.⁸⁵

Крајем 1952. одржан је састанак у југословенској амбасади у Рију где су сумирани резултати из претходног периода. У документу под ознаком „строго поверљиво“ закључено је да су политички односи две земље били добри, а економски „све шири“. У прилог томе наведено је низ примера - од држања Бразила у међународним телима у Паризу и Њујорку, преко јавно изречених ставова водећих личности државе, па до изјава културних и јавних радника и писања бразилске штампе.⁸⁶ Јасно је да су у периоду о коме је реч у овом раду билатерални односи после почетног неповерења стабилизовани и подигнути на виши ниво, а да су постављене добре основе за ширу сарадњу у будућности.

Резиме

Дипломатски односи између ФНР Југославије и Сједињених држава Бразила обновљени су у јулу 1946. У том периоду, у два државама одвијали су се супротни политички процеси. У Југославији се консолидовала једнопартијска држава, док је у Бразилу наступио период демократизације после диктатуре. Убрзо након обнављања односа отворена су посланства у Рио де Жанеиру и Београду, а почетком 1947. акредитовани посланици су заузели своја места. Југословенски интереси у овом делу света били су питања југословенске емиграције и побољшање трговинске размене, али и могућност сарадње у међународним организацијама, пре свега УН-у.

Период од 1946. до 1952. може се поделити у две фазе: од обнављања дипломатских односа до друге половине 1949. и након тога. Први су обележиле међусобне сумње и веровање како Југославија и Бразил нису у правом смислу самостални субјекти, већ да њихову политику

84 АЈ, 836, IV-1-a/84, Интервју маршала Тита дописнику бразилијанског илустрованог листа „Крузеиро“ Луциану Царнеиру, 28. XI 1952.

85 АЈ, 836, I-3-b/95, Забелешка о разговору амбасадора Вејводе са потпредседником Републике Јоао Цафе Филхом дне 10 септембра 1952 године у 11,30 часова у Потпредседништву Републике.

86 ДАМСП, ПА, 1953, Бразил, ф. 10, д. 11, с. 42737, Записник са радног састанка Амбасаде у Рио де Жанеиру на дан 8 дец. 1952, 1.

диктирају СССР, односно САД. Током наведене фазе није било битније економске сарадње међу државама, а карактерисао ју је и неуспех трговинских преговора. Након резолуције Информбироа, а нарочито током 1949, ситуација се променила. Успешно одупирање руководства ФНРЈ Стаљиновом диктату донело је одређене симпатије у Бразилу који је био на челу групације држава Латинске Америке које су дале подршку кандидатури Југославије за несталног члана Савета безбедности. Наредне године потписан је и први трговински споразум, а размена је већ следеће 1951. скоро удвостручена, да би наредних година још више порасла. Током 1951. дошло је до посете потпредседника Бразила Кафе Фиља Југославији чиме је симболички обележен напредак у односима две земље, што је формално озваничено 1952. подизањем дипломатских представништава на ниво амбасада, прве амбасаде ФНРЈ на тлу Јужне Америке. Почетак педесетих година поставио је основе за ширу сарадњу две државе у наредним годинама.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Fond 25, Ministarstvo rada FNRJ; Fond 50, Prezidijum Narodne skupštine FNRJ; Fond 836, Kabinet maršala Jugoslavije; Fond 837, Kabinet predsednika republike
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva
- *Informativni priručnik o Jugoslaviji*, novembar–decembar 1951. Beograd: Direkcija za informacije pri vladi FNRJ, 1952. (Cyrillic)
- *Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije za 1950. godinu*. Beograd: Ministarstvo spoljne trgovine FNRJ, Uprava za statistiku i evidenciju, 1951.
- *Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije za 1955 godinu*. Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1956.
- *Beograd–Brazilija. 80 godina diplomatskih odnosa. Belgrade–Brasília. 80 years of diplomatic relations*. Katalog izložbe / Exhibition Catalogue. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2019. (Cyrillic)
- Bogetić, Dragan. *Jugoslavija i Zapad 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*. Beograd: Službeni list SRJ, 2000.
- Cosovschi, Agustín. “Searching for Allies in America’s Backyard: Yugoslav Endeavors in Latin America in the Early Cold War”. *The International History Review* 2/2021, 281–296. doi: 10.1080/07075332.2020.1755339

- Fausto, Boris. Fausto, Sergio. *A Concise History of Brazil*. New York: Cambridge University Press, 2014.
- Hilton, Stanley E. *Brazil and the Soviet Challenge 1917–1947*. Austin: University of Texas Press, 1991.
- Isailović, Blagoje. „Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Argentini – Buenos Aires 1928–1945“. *Arhiv*, Časopis Arhiva Jugoslavije 1/2000, 72–84. (Cyrillic)
- Juzbašić, Borislav. „Pregled diplomatskih, političkih i drugih veza između Jugoslavije i zemalja Latinske Amerike“. *Naše teme*, 1966, 305–332.
- Krizman, Bogdan. *Pavelić u bjekstvu*. Zagreb: Globus, 1986.
- Rubinstein, Alvin Z. *Yugoslavia and the Nonaligned World*. New Jersey: Princeton University Press, 1970.
- Selinić, Slobodan. *Partija i diplomatija u Jugoslaviji 1945–1952*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2013. (Cyrillic)
- Simić, Bojan. „Dug put kući – povratak jugoslavenskih iseljenika iz Argentine (1946.–1951.)“. *Časopis za suvremenu povijest* 3/2020, 791–812. doi: 10.22586/csp.v52i3.11167
- Simić, Bojan. *Jugoslavija i Argentina 1946–1955*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2021. (Cyrillic)
- Simić, Bojan. „Socijalistička Jugoslavija i države Južne Amerike (1946–1950) – uspostavljanje diplomatskih i ekonomskih odnosa“. *Tokovi istorije* 2/2022, 73–99. (Cyrillic) doi: 10.31212/tokovi.2022.2.sim.73-99
- Šegvić, Vesela. *Povratak jugoslovenske ekonomske emigracije 1945–1951*. Beograd: Rad, 1953.
- *The Cambridge History of Latin America, volume IX, Brazil since 1930*. ed. Leslie Bethell. New York: Cambridge University Press, 2008.
- Varžić Marjanka. „Naši iseljenici u zemljama Južne Amerike“. *Naše teme*, 1966, 296–304.
- *Borba*, 1946–1952. (Cyrillic)
- *Politika*, 1952. (Cyrillic)

Summary

Bojan Simić

BRAZIL IN THE FOREIGN POLICY OF SOCIALIST YUGOSLAVIA, 1946–1952

Abstract: Based on primary sources, relevant literature and contemporary press, the paper analyzes how the largest South American state, Brazil, was treated in foreign policy of the Yugoslav socialist regime. The moment of the re-establishment of diplomatic relations between the two countries in 1946 and the year in which diplomatic missions were elevated to the rank of embassies, along with the expansion of trade agreement (1952), were taken as the chronological framework. The article examines how the Cold War divisions, Yugoslav emigration to Brazil, and mutual trade influenced bilateral relations.

Keywords: Yugoslavia, Brazil, Cold War, diplomacy, emigration, trade

Diplomatic relations between Yugoslavia and Brazil were re-established in June 1946, when the countries were in a quite the opposite political development. In Yugoslavia, the communist regime was establishing its power by cementing a one-party system, while in Brazil the new democratic period followed the years of dictatorship. Shortly after the diplomatic relations were re-established, diplomatic missions in both capitals were opened and the Yugoslav and Brazilian envoys took their positions in early 1947. Yugoslav interests in this part of the world were the issues of Yugoslav emigration and the improvement of trade, but also the possibilities of cooperation within the international organizations, especially the UN. The period between 1946 and 1952 can be divided into two distinct phases: from the restoration of diplomatic relations until 1949, and beyond. The first period was marked by mutual suspicions and the belief that Yugoslavia and Brazil were dictated by the USSR and the USA instead of being independent political subjects. During the mentioned phase, there was no significant economic cooperation between the two states, so the trade negotiations failed. After the Cominform Resolution, especially during 1949, the situation changed. The successful resistance of the Yugoslav government to Stalin's dictate brought some kind of sympathy in Brazil, which

was the leader of the Latin American countries that supported Yugoslavia's candidacy for a non-permanent member of the UN Security Council. During the following year, the trade agreement was finally signed, which led to a doubling in trade yet in 1951, and even more in the following years. During 1951 the vice president of Brazil Café Filho visited Yugoslavia, which symbolically marked the progress in bilateral relations. The mentioned was made official in 1952 by the promotion of diplomatic missions into embassies, the first Yugoslav embassy on the South American soil. In early 1950s, the foundations were laid for a wider cooperation between the two countries in the following years.